

עוני חרדי, בכלל לא מה שחשבתם

מחקר חדש של המכון החרדי למחקרי מדיניות, שנתוניו מתפרסם כאן לראשונה, מראה כי לא פחות מ-71% מהחרדים מרוצים ממצבם הכלכלי – אולי משום ששיעור העוני בקרבם לפי מדידת החוקרים נע "רק" בין 8% ל-14% בנגוד לנתון הרשמי של 50% ויותר.

פורסם ינואר 2, 2019

URL: www.al-monitor.com/cms/render/live/iw/sites/almonitor/contents/articles/originals/2018/12/israel-ultra-orthodox-poverty-research-oecd-health-secular.html

המחבר: דני זקן

הנתונים מוכרים וזועקים. יותר ממחצית מהחברה החרדית חיה מתחת לקו העוני. לפי נתוני הביטוח הלאומי המודדים תחולת עוני לפי הכנסה לנפש, 52.6% מהחרדים נתונים מתחת לקו העוני בהשוואה למספר זהה כמעט במגזר הערבי ורק כ-9% מהציבור היהודי הלא חרדי. ההכנסה לנפש בקרב החרדים נאמדת בכ-3,500 שקלים בחודש, מחצית מהכנסת היהודים הלא חרדים וקצת יותר מאשר במגזר הערבי.

והנה הפרדוקס: החרדים לא רואים עצמם כעניים, ולא מתנהגים כמי ששרויים בעוני. מחקר חדש של המכון החרדי למחקרי מדיניות, שנתוניו מתפרסם כאן לראשונה, מראה כי לא פחות מ-71% מהחרדים מרוצים ממצבם הכלכלי, לעומת פחות משני שלישים מהיהודים הלא חרדים ו-53% מהערבים הישראליים. רק מעט פחות משמונה אחוזים מהחרדים חשים שהם עניים, נתון כמעט זהה לזה של היהודים הלא חרדים, ו-31% בקרב הערבים. יותר מ-98% מהחרדים מדווחים על שביעות רצון מחייהם; אצל היהודים הלא חרדים השיעור גבוה גם הוא, 91.6%, ושלושה רבעים מהערבים.

אבל זה לא רק עניין של הרגשה. פחות מעשרה אחוזים מהחרדים נאלצו בשנה החולפת לוותר מדי פעם על אוכל בשל מחסור בכסף, לעומת כחצי מזה אצל היהודים הלא חרדים ויותר מ-14% מהערבים. רמת הבריאות במגזר החרדי היא מהטובות בישראל וכך, למשל, תוחלת החיים של תושבי בני ברק, אחת הערים העניות בישראל, כמעט זהה לזו של תושבי גבעתיים.

כלומר לא רק שהחרדים לא מרגישים עניים ולא רואים עצמם ככאלה, אלא שהנתונים הכלכליים מעידים שהתנהלותם איננה כשל מגזר שאינו מסוגל לספק את צרכיו.

עורכת המחקר ניצה (קלינר) קסיר, ששימשה במשך קרוב לשלושים שנה כחוקרת בכירה בבנק ישראל, אומרת לאל-מוניטור כי לפרדוקס הזה יש כמה הסברים. הבולט שבהם הוא ששיעור העוני האמיתי בחברה החרדית נע בין 8% ל-14%. המספר הזה מושג בין השאר במדידה מותאמת לאורח החיים החרדי כלומר ללא מוצרים או שירותים שהחרדים לא משתמשים בהם או משתמשים בצורה אחרת כמו תקשורת ותחבורה.

לדבריה, בשל אופייה מהווה החברה החרדית משק כלכלי כמעט סגור המאפשר לחיים בו לספק את צרכיהם על אף הכנסתם הנמוכה. אחד ממדדי המחקר של קסיר בחן את רמת ההכנסה של המשפחה החרדית ביחס להכנסה ממוצעת במגזר החרדי בלבד, ולא ביחס לציבור הישראלי כולו.

גורם מרכזי ביכולת המשפחה החרדית לספק את צרכיה הוא התנהלות צרכנית השונה מהותית מהאופי הצרכני של החברה המערבית. התנהלות זו כוללת שימוש חוזר בכל מוצר לא מתכלה, כגון בבגדים המועברים בין הילדים במשפחה, קנייה לפי צורך אמיתי, הוצאה נמוכה מאוד על מותרות, ועוד. הוצאות בתחום התקשורת, קרי טלפונים סלולריים, אינטרנט ומחשבים הן קטנות בהרבה בסל הוצאה החרדי ביחס לישראלים לא דתיים. לפי הערכות שונות, רק כשליש מהחרדים הבוגרים מחזיקים טלפונים סלולריים, ורק

חלקם הם טלפונים חכמים, בשל המגבלות והסייגים של החברה החרדית על השימוש באינטרנט. טלוויזיות כמעט ואין בנמצא במגזר החרדי.

זאת ועוד, במגזר החרדי מספר כלי הרכב לאלף נפש מגיע ל-85 בלבד, לעומת 345 בקרב יהודים לא חרדים.

וכך, ההוצאה הממוצעת למשק בית חרדי קטנה ב-12% מההוצאה הממוצעת למשק בית יהודי לא חרדי, אף שמספר הנפשות בו גדול יותר. אם מוודדים לפי הוצאה חודשית לנפש, הפער גדול בהרבה, 3,350 שקלים לנפש במשפחה חרדית לעומת 6,450 במשפחה לא חרדית.

החברה החרדית הסגורה יחסית משמרת בתוכה רמת תמיכה קהילתית גבוהה במיוחד, הכוללת שיעורי התנדבות ותרומות גבוהים, עזרה הדדית, דאגה לנזקקים, מסגרות תמיכה כלכליות מגוונות, ועוד. מערך התרומות וההלוואות במגזר החרדי כולל את מסגרות הגמ"חים (גמילות חסדים) השונות, שהן מעין בנקים קהילתיים שאינם גובים ריבית או עמלות ובפועל מחזיקים את כלכלת הבית החרדי.

את נתוני שביעות הרצון ניתן להסביר בדרך החיים החרדית/דתית שאינה מקדשת את הכסף והמעמד הכלכלי, ברוח הפסוק מהמשניות "איזהו העשיר – השמח בחלקו".

אבל רמת ההכנסה הנמוכה של המגזר החרדי, גם אם אינה גורמת עוני במובן המקובל, נחשבת לכזו במדדים בינלאומיים. ישראל, יחד עם ארצות הברית, נמצאת בראש רשימת מדינות ה-OECD בתחולת העוני של תושביה. לפי הרשימה, בישראל כמעט 18% מהאוכלוסייה הם עניים.

אולם, כתוצאה מהשתתפות נמוכה של גברים חרדים בכוח העבודה – אף שהשיעור עלה בשנים האחרונות מכ-35% ליותר מ-50% - המדינה גובה פחות מסים ומוציאה הרבה יותר על קצבאות. במישור החברתי יוצר המצב תחושות שליליות כלפי החרדים כמי שאינם נושאים בעול הכלכלי, לא משלמים מיסים, ומהווים נטל על אוצר המדינה בשל הקצבאות.

ועם זה, בעשור האחרון מתרחבת והולכת תופעת החרדים החדשים, המשתלבים יותר ויותר במרחב הישראלי, מאמצים אורח חיים מעט פתוח יותר, ומשנים את הרגלי הצריכה והכלכלה החרדית ככלל. ההנהגה החרדית מנסה בכל כוחה לשמור על הגדרות, וכך גרמה לממשלה להגדיל את הקצבאות לתלמידי הישיבות, דבר שעלול להגביל יותר את מספרם של אלה היוצאים לעבודה. אבל השערים כבר נפרצו והולך ונוצר מגזר חרדי מתקדם, השומר על כללי הכשרות המחמירים והמנהגים הדתיים אבל מנגד, עצמאי יותר מכוח יכולתו הגוברת לפרנס את עצמו, ולכן לא יקבל תכתיבים בנושאים שאינם דתיים.

הדוגמה הטובה לכך היא ההצבעה הפוליטית. למרות הגידול במספר היחסי של המצביעים החרדים, אין גידול בכוחן של המפלגות החרדיות, לעיתים אף להיפך, כמו במקרה של ש"ס. בחירתה של המועמדת הלא חרדית עליזה בלוך לראשות עיריית בית שמש, עיר עם רוב חרדי, על פני מועמד המפלגות החרדיות משה אבוטבול, מעידה על כך יותר מכל.

©2018 Al-Monitor. All rights reserved.

Reprinted with permission